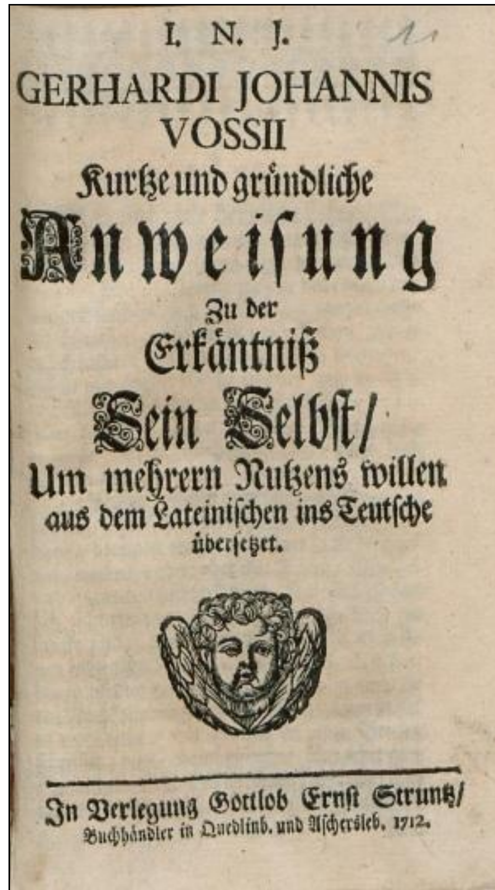

I. N. J.

GERHARDI JOHANNIS VOSSII

Kurtze und gründliche

Anweisung

Zu der

Erkäntniß

Sein Selbst/

Um mehrern Nutzens willen aus dem Lateinischen ins Teutsche übersetzet.

In Verlegung Gottlob Ernst Struntz/ Buchhändler in Quedlinb. und Ascherslеb. 1712.

GERARDUS JOANNES VOSSIUS

KURTZE UND GRÜNDLICHE ANWEISUNG ZU DER ERKÄNTNISZ SEIN SELBST

GRONDIGE EN KORTE AANWIJZING TOT KENNIS VAN HET ZELF

1 7 1 2

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

3 april 2017

INHOUDSOPGAVE

BRONVERMELDING

Quedlinburg, 1712

http://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=urn%3Anbn%3Ade%3Agbv%3A3%3A1-255217

http://digitale.bibliothek.uni-halle.de/urn/urn:nbn:de:gbv:3:1-255217

HET OMSLAG

I.N.J.

Van Gerardus Joannes Vossius

Korte en grondige
aanwijzing tot
kennis
van het Zelf

omwille van meer nut
uit het Latijn in het Duits
vertaald.

Bij uitgeverij Gottlob Ernst Struntz,
boekhandelaar in Quedlinburg en Aschersleben, 1712.

INLEIDING VAN DE VERTALER

Dit werk geeft een prachtige, begripvolle en wijze aanwijzing aan iedereen die enige status heeft bereikt, hoe hij zich moet opstellen jegens minderen en meerderen, en hoe hij de betrekkelijkheid moet zien van hetgeen hem is toegekend door geboorte of door verdienste.

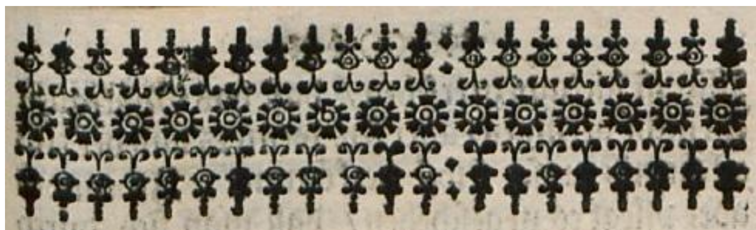
Omgekeerd krijgt degene die niet zoveel bereikt heeft, de raad om zich niet te spiegelen aan anderen die het beter hebben dan hijzelf.

Beheers je gemoed, je emoties en je toorn, zo stelt de auteur. Steeds verwijst hij naar situaties waarvan de lezer zich bewust moet zijn. Iemand die iets bereikt heeft, moet nooit neerzien op anderen die niet zo fortuinlijk zijn. Betracht matigheid en ben je ervan bewust, dat al je zegeningen je zijn geschonken, en tijdelijk zijn. Streef altijd de hoogste waarde van de ziel na, en niet die van de materie.

De auteur verwijst hier en daar naar uitspraken van bekende personen uit het verleden. Waar ze in de tekst niet duidelijk gemarkeerd zijn, heb ik ze niet voorzien van aanhalingstekens.

Ruud Muschter

TEKST

Zo nu en dan kunnen er vele prachtige leefregels worden aangetroffen. Doch onder deze heeft er één in het bijzonder de voorkeur, omdat hij niet alleen de aanvang doch ook het einde van de ganse ware wijsheid, en daarmede tegelijk al het andere in zich omvat. Hij zit niet zo in elkander, dat hij met grote moeite geleerd en in gedachten moet worden gehouden, want hij bestaat slechts uit twee woorden, en luidt: ‘γνωτι σεαυθον’: ‘ken uzelve’, ofwel: leer uzelf kennen.

Het nut dat men van deze regel kan hebben, blijkt uit de dubbele aard van de mens, onder wie sommigen het goede dat zij bezitten, niet kennen; anderen echter hun fouten, tekortkomingen en gebreken niet erkennen. Dezen durven niet iets aan te vatten waartoe zij toch wel bekwaam zijn. Daarmede echter doen zij niet alleen zichzelf, hun familie en hun vrienden, doch ook het ganse algemene wezen en hun nakomelingen schade. Over zulken wordt met recht gezegd, zoals Plinius in zijn brieven schrijft, dat de verlegenheid goede inborsten verzwakt en ze terneerslaat. En spoedig daarop, dat de brutaliteit boosaardige inborsten versterkt. Hieraan valt dus te zien, dat het wantrouwen een niet gering euvel is, wanneer het uit de

verloochening[1] van onszelf voortkomt. Niettemin pleegt het te geschieden, dat men door onmatig vertrouwen op zijn eigen krachten nog meer zondigt. Vandaar dat de bescheiden verstandigheid in het midden staat tussen de deemoed of een vreesachtig gemoed - dat niets van plan durft te zijn waartoe het toch door goddelijke hulp capabel en bekwaam is -, en tussen de vermetelheid en inbeelding waarbij een ellendige, stinkende mens zichzelf heel wat meer vindt dan passend is om zich te gedragen.

Opdat wij echter hierin de juiste maat houden (zoals de matigheid haar naam ontleent aan de maat), is het noodzakelijk dat wij een steeds voortdurend onderzoek van onszelf instellen. Want dit leidt ons tot kennis van ons Zelf, en deze kennis brengt ons verder, zowel tot een rechtschapen godsdienst, alsook tot ongehuichelde liefde jegens de naasten. Wat evenwel zou ons in dit leven voor mooiers en grootsers kunnen overkomen, dan wanneer wij beide bereiken? Doch het zal zeer moeilijk zijn voordat wij daartoe komen, wegens onze al te grote blindheid en eigenliefde, waarin de oorzaak ligt dat wij noodwendig in dwaling moeten vervallen. En door deze geschiedt het, dat wij onze eenmaal ingenomen foutieve opvattingen over een aangelegenheid niet alleen niet haten, doch ze steeds meer gaan liefhebben, en wij aldus in de dwaling volharden.

Wil iemand nu een waar onderzoek van zijn Zelf uitvoeren, dan moeten wij twee aspecten daarbij in acht nemen. Wij moeten namelijk zowel overdenken wat wij van God hebben ontvangen, als wat wij met de ontvangen gaven gedaan en verricht hebben.

Bij het eerste aspect moeten wederom twee dingen in ogenschouw worden genomen. Want de gaven Gods behoren hetzij tot ons wezen, hetzij tot de eigenschappen van ons wezen. Gene namelijk tonen ons wie wij zijn; deze daarentegen wat wij zijn.

---

[1] “Unerkäntnisz”.

Wanneer aan iemand gevraagd mocht worden: "Wie zijt gij?", zou hij direct antwoorden: "Ik ben een mens." Opdat echter dit woord niet zonder meer, en zuiver met de lippen wordt uitgesproken, moet men goed overwegen wat het inhoudt dat mens zich een mens noemt. Vandaar moeten wij met de wereldwijzen ons gemoed richten zowel op de werkende oorzaak die hem heeft geschapen; alsook op de eindoorzaak waarom hij geschapen is; alsook op de materie waaruit hij gemaakt is; en op de aard en wijze hoe hij tevoorschijn is gebracht.

Bij de materie waaruit de mens geschapen is, moeten wederom twee aspecten in acht worden genomen. Ten eerste, dat hij uit leem en klei geschapen is, en dat hij ook wederom tot de aarde zal worden waaruit hij genomen is, en dat hij een spijs der wormen - wellicht eerder dan hij zich inbeeldt - kan worden. Derhalve moeten wij altijd daarop bedacht zijn, wat wij voor een oorsprong gehad hebben, en hoe wij tot een einde zullen komen, of wat wij in de dood zullen zijn.

Nu is het opmerkelijk, dat Mozes in het beschrijven van onze schepping de handen van God gedenkt, die ons toebereid hebben. Deze hand van God, die op goddelijke, Hem toekomende aard en wijze begrepen moet worden, is het, die ons lichaam zo sierlijk heeft samengesteld dat men zich er niet genoeg over kan verwonderen, vooral wanneer men het nut en de structuur van elke ledemaat nader beschouwt. Daartoe kunnen de anatomen ons een goede aanleiding geven, die dit fraaie gebouw van het lichaam kostelijk beschreven hebben. En het is wel zeer de moeite waard, dat men hierin bij hen om raad aanklopt, deels opdat de wijsheid van God des te meer schijnsel naar voren brengt en onderkend wordt; deels ook, opdat wij tot een ware liefde van onszelf worden aangespoord, die ons er verder toe kan brengen om God van ganser harte wederom lief te hebben.

Van de materie waaruit de mens gemaakt is, komen wij op de vormen en hoe hij tot een levende ziel is geworden, waarover Mozes het beste verslag geeft, wanneer hij zegt, dat God een

levende adem in de neus van de mens heeft ingeblazen. Deze ziel is weliswaar nog onderscheiden van de engelachtige geest, doch wij zouden ook goed in een nadere gemeenschap met de engelen kunnen geraken wanneer wij die zo gebruikten als redelijk is. Daarbij zijn wij daardoor van het onverstandige dier zeer verschillend, veeleer echter nog van de levenloze schepselen. Overleg daarom goed, of gij uw gemoed met geleerdheid, wijsheid, verstandigheid en wat het belangrijkste is, met godsvrucht dagelijk siert en verbetert, opdat gij in een nadere vereniging met de engelen komt. Of dat gij veelmeer net als de wilde dieren uw door de toorn laat beheersen. Of dat gij zoals het vee slechts uw buik tracht te vullen en uw keel te spoelen. Bedenk, hoe gij uzelf van uw verstand berooft en u slimmer dan het domme vee voordoet. Want het vee kan men niet toerekenen wat het doet, omdat het geen verstand heeft. Gij echter, wordt met alle recht gegispt, mijn beste mens, omdat gij - terwijl gij toch van God verstand hebt gekregen - het desalniettemin door uw begeerte laat beheersen en de buik tot uw god maakt. Wat zeg ik over de onverstandige dieren? Wanneer gij uw gemoed en uw verstand niet juist gebruikt, zult ge verstokt en verhard worden als een steen. En hoe weinig ontbreekt het er nog maar aan, dat gij niet zelf tot een steen wordt, wanneer uw zin er slechts op gericht is dat gij allerhande kostelijke edelstenen bij elkander scharrelt? En gij zijt niet beter, wanneer gij u door de glanzende troep, die men zilver en goud noemt, gevangen laat nemen. Daarvoor moet een verstandig mens niet eenmaal zorgen, omdat het de moeite niet waard is dat men eraan denkt. Vandaar ook, dat Manilius[2] ons Gods voorbeeld noemt. De Heilige Schrift echter leert ons, dat wij naar het evenbeeld van God geschapen zijn, en wel zodanig, dat daaronder de heerschappij over alle andere schepselen begrepen is. Hoe schandelijk staat het er dus voor, wanneer gij datgene dient wat God ertoe heeft geschapen om u te dienen? Eenieder mag nu hier bij zijn geweten te rade gaan of ik niet de waarheid schrijf. Want

[2] Marcus Manilius, 1e eeuw n. Chr., Romeins dichter en astroloog.

dit is aan de ziel als een gave verstrekt, net zoals bij u ook van nature enkele zaadkorreltjes der deugd zijn ingeplant, opdat eenieder bij zichzelf kan ervaren waarin hij geprezen of gelaakt en bestraft kan worden. Daarom bemerken wij ook aan de kleine kinderen, dat zij enkele verborgen vonkjes der deugd in zich hebben, net zoals ook het onervaren gepeupel over deugden weet te spreken, hoewel zij in de duisternis van kwaadheid verwikkeld en gevangen liggen.

Hoe verwonderlijk is het dan, wanneer dergelijke lieden niet verstandiger worden? Want alleen de wijzen, zegt Epictetus, richten hun aangelegenheden verstandig in. Span u dan ook in, dat gij tot het tal van deze wijzen moogt worden gerekend. Dit zal kunnen geschieden, wanneer gij ijverig bedenkt hoe schandelijk het is, dat een mens die door God met een verstandige ziel begiftigd is, slechts in de wellust van het lichaam zijn genoegen zoekt, en wanneer degene die naar het evenbeeld van God geschapen is, zijn leven niet naar het voorbeeld van God en onze heiland, doch op de wijze van de beesten voert en leidt.

De werkende oorzaak van de mens is God. Deze, o mens, is uw Schepper. Gij zijt Zijn schepsel en gij zijt des te meer met Hem verbonden, omdat Hij u geschapen heeft, edeler dan andere schepselen. Dit alleen zou u eraan moeten herinneren dat gij uw Heer alle gehoorzaamheid moet bewijzen. Hier komt nog bij, dat Hij u niet alleen lichaam en ziel heeft gegeven, doch voor Zijn werk ook thans nog voortdurend zorg draagt en het behoudt, zodat ge Hem daarvoor niet eenmaal het duizendste deel hebt te betalen.

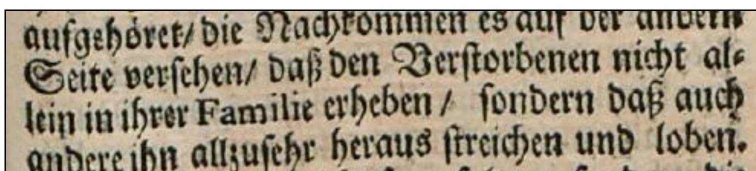
Dit zal men nog duidelijker onderkennen, wanneer men zijn streven tegelijk mede richt op het doel waartoe de mens geschapen is, hetwelk dit is, dat hij zijn Schepper erkent, en wel zo, dat hij Hem van harte liefheeft en eert zolang hij op aarde verblijft, opdat hij ook daarna in de hemel de eeuwige vreugde en onuitsprekelijke heerlijkheid deelachtig wordt. Wat zou Hij nu makkelijker van ons vorderen? Wat zou er daarbij voor een heerlijker beloning beloofd kunnen worden? Wanneer gij zo

verkeerd van zin zijt dat ge u hierom niet serieus bekommert, dan kunt ge u er meer dan van verzekeren, dat ge met uw grove ondank niets dan zware straf en verdoemenis verdient. Want God handelt zo met de mensenkinderen, dat Hij eenieder beloont naar zijn verdienste en als een rechtvaardig rechter hem vergeldt, niet alleen naar zijn werken, doch ook naar de gedachten van zijn hart. Hoe kunt ge het toch over uw hart verkrijgen, dat gij wegens een kort genoegen der zonden liever de satan als een verklaarde vijand van uw Schepper wilt dienen? Terwijl toch al diegenen die onder zijn vaan en commando staan, dezelfde verdoemenis met hem in de helse vuuroven zullen ontvangen voor de tijdelijke wellust of, opdat ik het goed benoem, voor de schatten der wellust waarvan zij zich hebben ingebeeld dat zij die genoten hebben. Degenen die hun hart echter enkel en alleen aan God gegeven hebben, ervaren op zekere dag meer waarachtige wellust vanuit de innigste zielevrede met God en vanuit de hoop op een beter leven; zoals de wereldkinderen in hun ganse leven - al zou het ook nog zo lang duren - niet kunnen genieten, al leven zij ook alle dagen heerlijk en in vreugde.

Nu wij beschouwd hebben wie wij zijn, volgt nu te bedenken wat wij zijn, aangezien men de gesteldheid en eigenschappen van een mens in aanmerking moet nemen, zowel hetgeen hij uiterlijk aan goeds of verkeerds in zich heeft, alsook de gesteldheid van het lichaam en de ziel zelf. Bij het uiterlijke leven vallen ons op: zijn stam en geslacht, zijn macht en sterkte, zijn goederen en vermogen, zijn gelukzaligheid en wat er allemaal tegenover staat. Hierin kan men zich vergissen met zijn oordeel, en daarom heeft eenieder het nodig om zich te onderzoeken op het aspect dat hij op anderen voorligt, dan wel door anderen overtroffen wordt.

Roemt gij uw eigen stam en uw geslacht, denk dan vooral terug hoe wij allen één stamvader hebben, namelijk Adam en later - na de zondvloed - Noë. En wanneer gij uw geslachtsregister zo ver kon opstellen, dan vrees ik, dat gij daarin zowel

veel arme als rijke voorvaderen en voorouders zoudt vinden. En er zouden zowel koningen alsook knechten onder kunnen worden aangetroffen. Want het is niet ongerijmd wat Plato en Seneca schrijven[3], namelijk dat er geen koning is die niet zijn allereerste oorsprong van knechten heeft, en dat er geen knecht is, die niet aan koninklijk bloed ontsproten is. Gesteld echter, dat gij thans voornamer en beroemder en heerlijker zijt dan gij tijden geleden geweest zijt in uw voorouders, en gij zoudt u daarom willen verheffen, dan looft gij toch meer iets vreemds, dan hetgeen u eigen is. En mocht ge u wegens uw voorname voorvaderen iets kunnen inbeelden, valt het nog helemaal te bezien of zij net zo deugdzaam zijn geweest als men voorgeeft. Want het geschiedt zeer dikwijls, dat - wanneer de voorouders in hun leven grote vervolging en haat moesten dulden - na hun dood, wanneer de nijd en de vijandschap ophoudt, de nakomelingen ervoor zorgen dat de verstorvenen niet alleen in hun familie verheven zijn, doch dat ook anderen hen bovenmate een

aufgehöret/ die Nachkommen es auf der andern
Seite versehen/ daß den Verstorbenen nicht al-
lein in ihrer Familie erheben / sondern daß auch
andere ihn allzusehr heraus streichen und loben.

pluim geven en loven. Wanneer dit echter niet zo mocht zijn, doch de voorouders verdienden van rechtswege grote lof, dan heeft men een goed voorbeeld in zijn familie hoe velen tegen grote onkosten roem zouden kopen. Wanneer gij dezen evenwel niet navolgt, zou het beter zijn, dat gij nimmer een dergelijk voorbeeld der deugd gehad zoudt hebben. Want een voornaam geslacht valt met de zon te vergelijken. Net zoals men in haar licht het goede en slechte kan onderkennen en onderscheiden, zo kan men ook aan dergelijke adellijke en voorname huizen gewaarworden hoe de deugden of ondeugden daarin verder en

[3] "aus Ihm schreibt". Onduidelijk.

meer uitgebreid worden. Smacht daarom met het lichaam niet naar het slechte zodat ge u aan de ondeugden en ijdelheden van de wereld overgeeft, opdat gij de lof der deugden en roemwaardige daden die uw voorvaderen op u overgeplant hebben, niet verduistert, en u daarentegen een slechte naam bezorgt die op uw kinderen en kindskinderen zal blijven, en opdat niet aldus uw nakomelingen zich voor u moeten schamen over hoe gij u met uw voorvaderen breed hebt gemaakt.

Wanneer gij hetzij aan het hof vooruit zijt gekomen, of door de keuze der burgers tot grote eer gekomen zijt, bedenk dan goed, of gij niet wellicht de gunst van het volk door iets anders dan door uw verdienste bereikt. Of ge u als een waardige en bekwame regent presenteert. Dat kan onmogelijk zijn, wanneer ge uw eigen nut wilt voortrekken boven dat van het algemeen. Onderzoek goed bij uzelf, of gij daardoor niet hoogmoediger en opgeblazener wordt in de zin van uw hart, wanneer zovele cliënten en hulpbehoevenden u aan de voeten vallen en u eren. Wellicht hebben zij net zulk een vrees voor u, als men voor de vergiften heeft. Zij eren u wellicht op zulk een wijze, als de Romeinen de koorts, opdat die hen niet zou schaden. Hoe echter, wanneer uw macht niet zo groot is als gij meent? Want vele vorsten, zegt Seneca, hebben hun macht niet overwogen. En omdat zij net zo grootmachtig meenden te zijn als zij geroemd werden, hebben zij zich vele onnodige en gevaarlijke oorlogen op de hals gehaald, et cetera.

Wanneer gij echter nog tot geen grote macht en grote waardigheid verheven zijt, bezin dan, of gij u daarover bedroefd maakt. En wanneer gij dat bevindt, erken dan uw dwaasheid dat gij die begeert. Gij zult mij wel spoedig gelijk geven, wanneer ge er maar acht op slaat hoe zwaar het eraan toegaat voordat gij tot zulk een aanzienlijke bediening komt, en met wat voor moeilijkheden een dergelijk gewichtig ambt moet worden uitgeoefend. Hierover spreekt Cyprianus aardig aldus: Wanneer gij u verwondert over een voornaam man, die in fluweel en zijde en in kostelijk geborduurde kledij voor anderen praalt,

geef uzelf dan te bedenken, met welk een stank en zweet hij die heeft moeten kopen, zodat hij thans in zulk een staat kan leven. Wat voor hoon en spot heeft hij niet eerst van de bombastische hoflieden moeten incasseren? Hoe heeft hij niet dag en nacht voor de deur van een vermeende werkgever op bevordering gewacht? Hoe heeft hij niet eerst zoveel grove afwijzingen en beschimpingen, die andere competenten en cliënten van opgeblazen lieden mede naar huis namen, moeten aanhoren, voordat hij in zijn waardigheid de gelukwensen en complimenten kon aannamen, die hem thans slechts wegens zijn bereikte aanzien en macht worden toegevoegd? Wanneer men nu echter met grote moeite een aanzienlijke erepost heeft verkregen, dan wordt het geweten door zovele huisplagen bestormd en verontrust, dat men ziet hoe het er hier en daar aan ontbreekt, nadat men alles heeft gespendeerd om de meeste stemmen van het volk te kopen, en de ellendige gunst van het gepeupel teweeg te brengen. Gesteld echter, dat men niet via dergelijke wegen daartoe komt, dan vraag ik mij af, wat grote ereposities anders zijn dan gouden ketenen en stroppen waarmede de satan de mens, wanneer deze niet op zijn hoede is, in het verderf en de verdoemenis kan storten. Hoe kan men van zoveel zorgen bevrijd zijn en rustig slapen, wanneer men voor zich heen leeft. Nu beschouwen zij die in keizerlijke of koninklijke dienst zijn, zich gelukkig, omdat zij van degenen die nederiger en geringer zijn dan zij, net zo bediend worden als zij hun opperheren verzorgen. Net als wanneer zij gelukzaliger zijn omdat zij ook anderen tot slaven maken.

Zijt gij rijk, kijk dan nauwkeurig om u heen, of gij niet uw rijkdom uit het zweet en bloed van arme lieden bijeen hebt gescharreld, en ge uw goederen hetzij onterecht verworven hebt, of onterecht goed geërfd hebt. Mochten echter uw schatten reeds lange tijd geleden verzameld en met recht en billijkheid verworven zijn, dan is het toch iets veel fraaiers om de goederen goed aan te wenden dan ze te bezitten en in kasten opgeborgen te houden. Vandaar dat ze ook bij de christenen de naam van

een waar gebruik hebben. Onderzoek u daarom op de juiste wijze, of ge u ervan bedient om uw verstand op te smukken met wijsheid en geleerdheid. Of dat ge anderen daarvan iets goeds doet, vooral de behoeftigen en armen. Of dat ge ze gebruikt voor hoererij, brasserij, hovaardigheid en allerhande overmoedige pracht waardoor ge uw goede naam en de kracht van de ziel verliest, ja, uzelf in het eeuwige verderf stort. Dat het dus duizendmaal beter zou zijn geweest, wanneer gij nimmer iets aan tijdelijke goederen gehad had.

Gesteld ook verder, dat gij de rechtmatig verworven schatten op de juiste wijze aanwendt, dan blijft het toch nog nodig dat ge ijverige natrekt of ge niet uw vertrouwen op nietige en vergankelijke dingen stelt, wat toch de aardse goederen zijn, zoals de dagelijkse ervaring getuigt. En ook, of gij niet wegens uw rijkdom arme lieden naast u veracht, dan wel degenen die niet zoveel vermogen hebben als gij, ook al liggen zij qua geleerdheid, ware deugd en godzaligheid op u voor. Hoe zou er iets onredelijkers en dwazers zijn dan dit? Want zij die een zo verstandige ziel van God hebben ontvangen, moet men niet naar de uiterlijke goederen, doch naar de gaven van het gemoed beoordelen, net zoals wij een dappere soldaat niet aan een gouden degenketting of zilveren schild, doch aan zijn sterkte, moed en oorlogservaring herkennen. Wanneer men een paard wil kopen, let men niet zo goed op de toom, het zadel en de overige versierselen, doch op diens sterkte en handelbaarheid. Een schip wordt niet naar een ivoren dek of vergulde boeg, doch naar de stevige samenstelling, snelheid en naar het roer beoordeeld, dat zich goed door de wind laat voeren. Zijt ge arm? Dan hebt ge bij uw armoede veel voordeel. Want hoevelen geraken door hun goederen in een liederlijk leven, waardoor zij zichzelf en het hunne kwijtraken! Hoevelen zijn er niet, die er om pralen als een vette buik! Ja, doordat zij zich ermee laten zien, geven zij de dieven gelegenheid ernaar te graven en ze te stelen. Begeer daarom niet datgene wat ge kunt ontberen. Bekommer u om de goederen van de ziel, die niet alleen

tegenover de uiterlijke have en goed gesteld kunnen worden, doch ook verre worden geprefereerd. Blijf gaarne in uw staat en tracht niet naar hogere dingen. Wees niet angstig vanwege uw armoede, doch zorg er veeleer voor, dat gij niet zo dwaas zijt dat de armoede u beneemt wat bij u nog resteert aan dappere grootmoedigheid; dat gij niet in zorgen om kleinigheden verwikkeld raakt die u niet aanstaan; dat gij u nog veel minder tot een schandelijke dienstbaarheid en vleierij laat verleiden, of door bedrog en arglist van de naaste, goederen verwerft.

Bevindt gij u in zulk een middelmatige staat dat gij noch op uw rijkdom trots zijt, noch over uw armoede bedroeft zijt, verheug u dan. Want deze levenskunst is een verzorgster van een rustig en vergenoegd gemoed. Het is ook bekend, dat het gebed ‘Agur’ onder de spreuken van Salomo te vinden is, en dat het hetzij door Salomo zelf is opgenomen, hetzij door Esra samen met diens spreuken werd toegevoegd, wanneer hij zegt, bij hoofdstuk 30: 7-9: “Ik vraag u tweeërlei dingen die gij mij niet zult weigeren voordat ik sterf. Afgoderij en leugen houde gij ver van mij weg; armoede en rijkdom geve gij mij niet. Laat mij echter mijn bescheiden deel aan spijs nemen. Want als ik te verzadigd zou raken, zou ik mijzelf verloochenen en zeggen: ‘Waar is de Heer?’ Of wanneer ik te arm zou worden, zou ik willen stelen en mij aan de naam van mijn God vergrijpen.” Hoevelen echter zijn er te vinden die om die reden geen gemoedsrust hebben, en die zich in hun rijkdom of armoede niet weten te schikken? Geef daarom acht, of gij bij uw middelmatige stand u niet iets groots inbeeldt, wanneer gij u met degenen die geringer zijn dan u vergelijkt, en u derhalve hoogmoedig en honend jegens hen gedraagt naar de aard van de rijkste lieden in de wereld. Of dat gij in vergelijking met de geringeren uw geluk voor gering houdt, en aldus naar de aard van de armen uw moed laat vallen en u bij anderen op een schandelijke wijze invleit.

Tot nu toe hebben wij enige aanwijzingen gegeven hoe men zichzelf goed kan leren kennen, wanneer men hetzij vele, of

middelmatige, of in het geheel geen goederen heeft. Nu moeten wij ook overwegen, hoe wij ons gedragen wanneer wij hetzij een gelukkige voortgang zien in ons doen en voornemen, of wanneer wij daarin ongelukkig zijn.

Zijt gij gelukkig in uw aangelegenheden? Zodanig, dat het u in uw huwelijk, met uw kinderen, met uw voornemen en ondernemingen naar wens is gelukt? Let er dan op, of gij dat geluk niet meer aan uw slimheid dan aan de voorzienigheid van God toeschrijft. Of gij u daarvoor ook jegens uw God dankbaar betoont, zoals gij met recht zoudt moeten doen. Bedenk bovendien, of niet deze gelukzaligheid uw gemoed naar het hoofd stijgt en uw wijsheid tot dwaasheid maakt. Verder, of gij u niet op zulk een geluk, dat uw vlees zoveel gevoelige wellust geeft, al te zeer verlaat, zodat ge thans niet meer zoveel ijver aanwendt in uw beraadslagingen, wat dan een oorzaak en een voorbode tot de naderende ondergang pleegt te zijn.

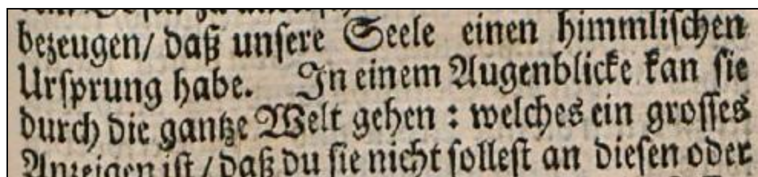
Komt het u daarentegen voor, alsof gij ongelukkig bent wanneer ge hetzij in grote ellende geraakt, of wanneer gij allerhande kleine of ook wel zware tegenslagen ontmoet? Denk dan na, of gij datgene geduldig verdraagt wat God u hetzij toezendt of over u uitstort. Hetgeen des te noodzakelijker is, aangezien beide voor uw bestwil geschieden. Want het is bepaald gevaarlijk en onaangenaam, dat men zich van de genade Gods in volle overvloed en in goede dagen wil verzekeren. God de Heer pleegt het zo te regelen, dat Hij diegenen die Hij het meeste liefheeft, het zwaarste kruis oplegt. Dat doet Hij, deels opdat Hij door zulke vaderlijke tuchtigingen de zijnen verbetert, die daardoor worden aangespoord om de hun aanklevende fouten des te meer te verafschuwen en verder van zich af te houden; deels opdat zij dagelijks meer leren in de geduldschool - waarin Hij hen ijverig oefent - en zij het voorbeeld van Christus ook hierin mogen navolgen. Pak uw gemoed aldus aan, dat gij kunt zeggen met de oude kerkleraar Tertulianus: "Wanneer ik slechts het geduld kan opbrengen en

gewinnen, vraag ik daarna niets meer, al zou de wereld ook ondergaan.”

Van deze geluks- en ongelukssituaties kom ik thans op de eigenschappen van het lichaam, waaronder ik ten eerste reken, zijn zwakheid. Want wat is de mens anders, dan een breekbaar vat, of anders, dan een licht waar de storm op af raast? De ouden hebben er zodanig over nagedacht, dat zij gezegd hebben: Zoals het ijzer door voortdurend gebruik slijt en - wanneer het niet gebruikt wordt - door roest verteerd wordt, zo wordt de mens door arbeid afgemat; door lui nietsdoen evenwel raakt hij nog meer kracht kwijt. Bedenk derhalve, aangezien uw lichaam zo ingesteld is, of dit u niet tot deemoed kan bewegen. Of dat het redelijk is dat men voor het lichaam dusdanig zorg draagt, dat men daarover die voor de onsterfelijke geest vergeet.

Ondertussen zijn er toch ook voor het lichaam gaven verstrekt, namelijk gezondheid, sterkte, bekwaamheid en schoonheid, waarmede - en met name met de drie laatste - de mensen zich plegen te verheffen. Het is bekend wat de dichter zegt: De schoonheid heeft in alle tijden de hovaardigheid aan haar zijde. Dit alles kan de mens echter zeer spoedig worden ontnomen. Hiernaast overtreffen u zovele wilde dieren in sterkte en snelheid, en uw schoonheid wordt door zovele fraaie schilderijen en zuilen beschaamd waarvan de sierlijkheid en het aanzien veel duurzamer en blijvender is. Bekommer u daarom veelmeer om de schoonheid van de ziel, die gij met goddelijke hulp verkrijgen kunt en waarvan niemand u kan beroven. Hoe schandelijk is het toch om te horen, dat iemand die een onsterfelijke ziel heeft, rust zoekt wegens zijn aardse en sterfelijke lichaam. En dit is des te dwazer, wanneer men het bij een manspersoon gewaarwordt. Aan het vrouwelijke geslacht, dat weker en zachter is, is het weliswaar eveneens niet te loven, doch men moet het haar zwakheid ten goede houden wanneer het zich wegens de uiterlijke schoonheid iets inbeeldt.

Van de eigenschappen[4] van het lichaam zullen wij verdergaan naar die van de ziel. Daaronder zijn enkele gaven die natuurlijk zijn, en andere die met veel ijver en moeite worden verworven. De ziel heeft van nature de kracht om huidige kwesties te overwegen, zich de vroegere te herinneren, en de toekomstige te voorzien. Bovendien heeft hij ook een behendigheid om iets te gedenken, en een scherpzinnigheid om een kwestie zeer nauwkeurig te onderzoeken. Hij heeft een ijver en vermogen om iets te bedenken en uit te vinden, en een beoordelingsvermogen om het ware van het onware, het goede van het kwade te onderscheiden. Al deze aspecten getuigen ervan, dat onze ziel een hemelse oorsprong heeft. In een oogwenk kan hij door de ganse wereld gaan, wat er een grote aanduiding van is, dat gij hem niet aan deze of gene aardkluit

bezeugen/ daß unſere Seele einen himmliſchen
Urſprung habe. In einem Augenblicke kan ſie
durch die gantze Welt gehen : welches ein groſſes
Anzeigen iſt / daß du ſie nicht ſolleſt an dieſen oder

moet laten kleven, en dat ge een heer en inwoner van de ganse wereld zijt. Waarom zoudt ge bedroefd zijn, wanneer gij in de wereld moet rondreizen, of wanneer ge in ellende moet worden gestort? Ja, wanneer gij uw ziel slechts vrijheid laat, zal hij zich meteen de hemel in slingeren, waaruit hij stamt. Bedenk toch, of gij niet de ziel, die van goddelijk geslacht is, met de grootste onredelijkheid met aardse dingen lastig valt en bezwaart.

Wanneer gij verder boven anderen met een prima verstand en geheugen begiftigd zijt, keer u dan in uzelve en zie toe, of ge u daarmede niet zelf bevalt, zodat gij wellicht van anderen walgt die een langzamere inbeeldings- en geringere bevattingskracht hebben meegekregen. Het is weliswaar goed wanneer men een

---

4 "Gütern".

wakker geheugen heeft, doch het is nog beter wanneer men met een scherp verstand begiftigd is. Doch het allerbeste is het, een goede beoordelingskracht te loven. Maar wat, wanneer anderen op u voorliggen in beoordelingskracht, voor wie gij niet wilt wijken met uw verstand en onderzoekingskracht? En waartoe is voor u het geweldige geheugen van nut, wanneer gij niet ijverig aan deze schatkist het beste voor bewaring toevertrouwt? Wat helpt u uw scherpe verstand, wanneer gij het misbruikt? Van de natuurlijke gaven van het gemoed wend ik mij verder tot die, welke met arbeid en moeite worden verworven. Daarvan zijn er met name drie, namelijk grondige geleerdheid en kennis van allerlei kwesties; verder verstandelijkheid, verknoopt met ware deugd; en tot slot godsvrucht met deemoed. Allereerst zullen wij uitleggen hoe diegenen zichzelf moeten onderzoeken, die een hoge dunk van zichzelf hebben omdat zij hun hoofd vol kennis hebben. Daartoe behoren met name de jongelui die nauwelijks de kinderschoenen hebben versleten; net het eerste begin met het studeren hebben gemaakt; en door hun dwaze inbeelding de weg naar de ware wijsheid zelf versperren. Feitelijk echter, willen wij diegenen belichten, die door deze giftige plaag niet zijn aangestoken, voor zover er nog enigen te vinden zijn die niet ziek liggen aan deze koorts van de inbeelding. Want ook diegenen die niet slechts op grond van hun eigendunk, doch ook op grond van het oordeel van andere mensen tot de geleerden worden gerekend, verachten dikwijls diegenen die het geluk niet zo gunstig is, en kijken hen nauwelijks over hun schouder aan. Alleen, of gij nu een halve of echte geleerde zijt, bedenk toch niet alleen hoe gij op velen aan geleerdheid vooroploopt, doch ook hoe velen u daarin nog meer overtreffen. Overweeg niet zozeer wat gij weet, aangezien ge niet het honderdste deel weet van datgene wat gij niet weet. Hierna zou het u altijd gemakkelijk in het gemoed moeten zweven, dat - hoewel het iets moois is dat een geleerde het overkomt - het nog prachtiger is om als een verstandig man te worden beschouwd. Doch het is het allerbeste wanneer men met

recht godsvruchtig kan worden genoemd. Ja, wat is ware geleerdheid anders dan een werktuig van verstandigheid en godsvrucht? Hoevele geleerden zijn er echter, die het nu eens aan verstandigheid, dan weer aan vroomheid, of aan beide aspecten tegelijk ontbreekt? En het kan zijn, dat gij u beter acht dan hen die weliswaar qua geleerdheid niet aan u gelijk zijn, doch wel beter zijn dan u qua verstandigheid of godsvrucht, of qua beide. Het zou beter zijn, dat men onder het getal der ongeletterden wordt gerekend, dan dat men uit de gemeenschap der wijzen - dat wil zeggen, de met verstandigheid en godsvrucht begiftigde mannen - wordt uitgesloten.

Van de geleerdheid kom ik op de ware verstandigheid en deugd, wat van de ziel datgene is, wat de gezondheid is voor het lichaam. Want zoals deze uit een ordelijke loop van het bloed bestaat, bestaat gene uit de overeenstemming der emoties en begeerten met het verstand. Ga derhalve bij uzelve na, of uw gemoed echt gezond is, dat wil zeggen, of het door verstandigheid gemodereerd en aangestuurd wordt; dat het niet door de list en opdringerigheid van de begeerten overweldigd wordt; dat het noch tot toorn en jaloezie, noch tot wellust verleidt, doch in ware dapperheid jegens de ondeugd, alsook in deemoed en matigheid in het geluk behouden wordt. Want wanneer de verstandigheid hier niet in het midden treedt, wordt de verstandige mens tot een wild dier en onverstandig beest. Behalve deze deugden is er nog een die door onderscheidene gemoedsbewegingen bestormd wordt, namelijk de gerechtigheid. Deze wordt deels door de toorn verwond, zoals bij doodslag en onrechtmatig handelen; deels door de geilheid of wellust, zoals bij echtbreuk en hoererij; deels door vrees, wanneer men schuwt om zijn plicht in acht te nemen; en tot slot ook door de onwetendheid, omdat niet iedereen erkent wat juist en billijk is. Vandaar dat eenieder moet bedenken, of hij de toorn niet al te ver de teugel laat vieren. Of dat hij zich uit treurigheid al te zeer laat innemen. Of dat hij de hoererij en het gebras meer toegedaan is. Of dat hij uit angst voor de mens de plicht van

zijn ambt nalaat. Of anderen onrecht doet uit begeerte tot rijkdom. Of dat hij op een andere aard en wijze de deugd ver weg zet. Dit moet ik een weinig verder uitwerken.

Overweeg allereerst, of gij datgene wat ge aan tegenslag ontmoet, mannelijk en grootmoedig of vrouwelijk en ongeduldig verdraagt. Wanneer gij het laatste bij u bevindt, zoek dan een hulpmiddel daarvoor uit de wereldwijsheid, en houdt het geluk met het ongeluk bijeen. Wanneer gij het op een andere wijze aanvangt, zijt ge gelijk aan de kinderen die, wanneer zij slechts iets uit een veelheid verliezen, zich daarover meer bedroeven dan dat zij zich verheugen over het vele wat zij er nog van overhouden. Een wijs man zal zich er daarentegen over verheugen dat hij tot nu toe een kostelijk goed heeft gehad. En wanneer het verloren is, zal hij er vergenoegd over zijn dat hem nog zovele goederen zijn overgebleven. Hij zal ook een vergelijking maken tussen hem en andere mensen. En gemeenlijk gebeurt het, dat hij daaruit leert dat het hem nog veel beter gaat dan de meeste groepen mensen, en er daarom enige troost uit put wanneer anderen er verontwaardigd over worden dat velen gelukkiger zijn dan zij. Ja, hij schept ook wederom goede hoop op verbetering van zijn toestand.

Lang geleden waren er wereldwijzen, die gesteld hebben dat het ganse leven van een mensen uit hoop bestaat. Daarom zijn zij ook ‘ελπιζικοι’, ‘hopenden’ genoemd. Deze naam past goed bij de christenen, die er allen hun hoop op vestigen om door Christus een beter leven te verkrijgen. Derhalve moet ook een wijze mens de goddelijke voorzienigheid van de hemelse Vader overdenken, hetgeen de stoïcijnen een ‘fatum’[5] genoemd hebben. Die ordent alles naar het zo belieft, en wij moeten gehoorzaam volgen. Het is goed voor ons, wanneer wij het altijd doen! Doch wee ons, wanneer wij ongaarne het noodlot daarvan dulden. Wij moeten echter des te meer in de goddelijke voorzienigheid berusten, aangezien die alles uit haar liefdeswezen ten beste van ons aldus inricht.

[5] ‘noodlot’.

Verder erkennen wij, hoe groot de goedheid van God is; dat Hij niet ophoudt om ons te tuchtigen wanneer wij ons niet door de ene na de andere beproeving willen laten verbeteren, totdat wij eindelijk geduld leren doordat wij gaandeweg eraan gewend raken om allerhande tegenwerkende gebeurtenissen te verdragen. Wanneer dan ook het ene ongeluk het andere de hand biedt, dan zal toch het laatste kruis niet zozeer ter harte gaan als het eerste, ook als het even zwaar is, omdat het gemoed door de lange gewenning gehard is geraakt. Voornamelijk echter zullen diegenen het ervaren, die bij zichzelf de gesteldheid van het natuurlijke zo goed afwegen, alsook de nieuwe geestelijke geboorte. Want zoals het goud door het vuur des te meer gelouterd wordt, zo reinigt ook God Zijn kinderen door allerlei kruis en ellende. En hoe zouden dezen daarover ontsteld zijn, die niet eens voor de dood verschrikt moeten zijn, aangezien zij weten dat de wet van de dood aan de eerste mens gegeven is, en dat wij niet anders van de ellende van dit leven bevrijd kunnen worden en tot een beter leven geraken, dan door de dood van het lichaam. Ik bekend echter ook gaarne, dat degene die zo geleefd heeft dat zijn geweten voor de straf van de strenge rechter bevreesd is, door het denken aan de dood wel schrik wordt aangejaagd. Doch hieraan heeft de dood geen schuld, doch een boosaardig gevoerd leven. Met de vromen is het geheel anders gesteld, ook wanneer wij rekening houden met de doodsstrijd die bij vele ziekten zeer hevig is. Bezin u vervolgens, of gij u in matigheid beijvert, of dat gij - aangezien deze deugd zeer zeldzaam is - van deze nog ver verwijderd zijt. De wellust is een listige vijand die zich goed naar binnen weet te vleien, en wiens prikkelingen en verlokkingen men niet zo gemakkelijk kan wederstaan wanneer men - onder andere - niet ijverig beschouwt dat niets ongewisser en onbestendiger is dan de wellust, aangezien de liefhebbers ervan nu eens spoedig daarin verdronken zijn, en er dan weer gebrek aan lijden en hem verafschuwen. Verder is er niets verslaafders en onwaardigers, aangezien men hem met de redeloze beesten gemeen heeft.

Uiteindelijk walgt de wijsheid van niets zozeer, omdat hij het verstand verduistert alsook de ijver en de arbeid, aangezien hij de gezondheid van het lichaam verzwakt. Om er nog maar van te zwijgen, dat een klein genoegen van de zonden ons in het eeuwige verderf en in een voortdurende onlust kan storten. Zo leert ook de ervaring, dat de natuur zelf aan een voortdurend genieten der wellust een hekel krijgt, en zich door beperking daarvan eraan onttrekt.

Volg dan ook de gerechtigheid, die begrijpt op welke aard en wijze men met andere mensen om moet gaan. Wij spreken echter niet alleen over de burgerlijke gerechtigheid, die vereist dat wij niemand beledigen of bedriegen (want dit overigens onschuldige en goede verstand is veel te strak ingespannen), doch over de gerechtigheid die ook in de natuur is ingeplant en vereist, dat - aangezien wij aan elkander verwant zijn, doordat wij een God tot Vader hebben en op een en dezelfde aard en wijze opgevoed en geboren zijn - wij ons daarom onder elkander moeten liefhebben en niet alleen voor onszelf leven, doch ook tot ander nut aanwenden wat wij bezitten. En hiertoe worden wij opgewekt, deels door de wisselvalligheid en vergankelijkheid van het menselijke leven, dat veel kan bijdragen tot erbarmen en tot medelijden; deels ook wanneer wij de noodzakelijkheid overwegen die ons verplicht om de naaste te hulp te komen. Onderzoek nu uzelve en onderzoek uw geweten, om te zien of gij niet veelvuldig tegen deze gerechtigheid zondigt. Onderwijst gij de dwalenden wel op de juiste wijze? Helpt gij wel de benarden en armen met goede raad en waar mogelijk metterdaad? Zijt gij jegens de geringeren niet hovaardig, doch vriendelijk en aardig, en gedraagt gij u jegens hen zoals gij zoudt willen dat de meerderen u zouden bejegenen? Moeten niet[6] anderen van u verdragen wat gij van anderen niet zoudt verdragen? Doet gij anderen wel, wat gij wilt dat zij u zouden doen? Et cetera.

[6] Lees: ‘verdragen’. Het oud-Duits springt nogal vreemd om met (dubbele) ontkenningen, waar hun tegendeel bedoeld is.

Dit mag genoeg zijn over de deugd, die wij pas echt bezitten wanneer wij niets kwaads doen, ook al waren wij ervan verzekerd dat geen mens het zou vernemen; en wanneer wij niet nalaten het goede te doen, ook al zouden wij daarvoor noch loon, noch eer verkrijgen, doch slechts genoegen nemen met een goed geweten.

Er blijft nog over, dat wij nog iets zeggen over de godsvrucht, die de kunst aller kunsten, en de wetenschap boven alle wetenschappen is, want slechts die draagt de belofte in zich van het toekomstige eeuwige leven, zonder hetwelk het beter zou zijn, dat men dit tijdelijke leven niet gezien had. Aangezien dit echter in zich omvat, deels wat men geloven, deels wat men hopen, deels wat men doen moet, zo moet eenieder bij zichzelf onderzoeken of hij geloof, hoop en liefde bezit.

Bedenk allereerst, of gij gelooft dat alle dingen door God zijn geschapen, en dat door Zijn voorzienigheid alles bestuurd wordt. Dat gij alles wat gij aan u hebt, aan Hem te danken hebt. En of gij uw vertrouwen in Hem stelt, ook in kwade dagen wanneer Hij u iets van het kruis tot uw bestwil toezendt, of toelaat dat ge een tegenslag ondervindt. Onderzoek uzelve verder, of gij gelooft in het woord dat voor ons vlees is geworden, en in het vlees voor onze zonden geleden heeft; en dat op de jongste dag wederom uit de hemel zal terugkeren om de levenden en de doden te oordelen. Verder, of gij ook gelooft aan de Heilige Geest, door wie wij geheiligd worden tot ledematen van het geheiligde lichaam, wiens hoofd Jezus Christus is.

Onderzoek vervolgens of gij hoopt op vergeving van uw zonden en het eeuwige leven vanuit de barmhartigheid van God, slechts door Christus en omwille van Christus, zoals Hij zelf aan zijn gelovigen een dergelijke belofte gedaan heeft. Wanneer gij dus in uw geweten verzekerd zijt dat ge waarachtig in Hem gelooft, kunt ge een vaste hoop koesteren op deze dingen. Want het geweten van de mens geeft zelf de uitslag of hij hoop mag koesteren op het een of ander.

Aangezien echter het geloof niet rechtschapen is wanneer het niet levend en door de liefde werkzaam is, moet men verder ook hierop acht slaan, of men liefde in zijn hart heeft. Bezin u derhalve goed, of gij God, uw Schepper, boven alles liefhebt. Dat kan niet zijn, wanneer gij de ogenlust, de vleeslust en het hovaardige leven meer liefhebt, want wij kunnen niet tegelijk God en Belial dienen. Ondervraag uzelf verder met uw geweten, of gij de eeuwige Zoon van God, de Heer Jezus Christus, liefhebt. Hetgeen ge daadwerkelijk niet doet wanneer gij u niet om zijnentwille gewillig betoont om van de wereld onthecht te zijn, en liever begeert[7] om uw leven te laten dan Hem te verloochenen. Onderzoek hierna uzelf, of gij uw naaste liefhebt als uzelve. Dat kan eveneens niet zijn, wanneer gij slechts op uw nut let, en nog veel minder wanneer gij uw ouders en andere meerderen de verschuldigde eerbied ontzegt; wanneer gij het bloed van iemand anders vergiet; wanneer gij de gebeden van de naaste bevlekt; wanneer gij door bedrog of geweld vreemde goederen naar u toetrekt; wanneer gij de anderen van hun goede naam afhelpt; wanneer gij door toorn, haat, nijd, geilheid, wellust of door andere lusten in beslag wordt genomen en in uw hart iets dergelijks begeert, ook al is het slechts met de gedachten geschied die de mensen niet zien kunnen. Onderzoek uzelve tot slot, of gij steeds tegen deze en andere ondeugden strijdt en dan dapper en moedig, zodat gij er in deze strijd steeds meer over zegeviert en ze overwint. Want wat heeft de deugd en met name de godsvrucht anders te doen, zegt Augustinus, dan dat ze steeds opnieuw de ondeugd het onderspit doen delven. Niet alleen tegen de uiterlijke, doch hoofdzakelijk tegen de innerlijke ondeugd; niet tegen vreemde, doch tegen onze eigen zonden. In deze strijd mogen wij nimmer rusten, aangezien wij het met een achterbakse en machtige vijand van doen hebben, die niet aflaat om ons tot de strijd uit te dagen, zodat wij spoedig zouden sneven wanneer wij maar slechts een weinig

[7] Lees: ‘niet liever begeert’.

zouden ophouden om hem te weerstaan, en de strijd tegen hem zouden verslappen.

Zo vaak wij nu via ons vlees door satan en de wereld tot zonde worden geprikkeld en verlokt, moeten wij de moed niet zo laten zinken dat wij die geheel verliezen, doch wij moeten daarin ijver aanwenden, opdat wij het vlees aan de geest, doch de geest aan God onderwerpen; tot wij zover komen, dat er geen strijd meer zal zijn, doch eeuwige rust en vrede.

E I N D E

